

О. П. Хохліна, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор;

Г. С. Шут, магістр навчально-наукового інституту заочного навчання Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТІВ ІЗ РІЗНИМ СТИЛЕМ ЛІДЕРСТВА

Проаналізовано результати теоретико-емпіричного дослідження психологічних особливостей студентів із різними стилями лідерства. Наведено дані щодо наявності та характеру зв'язку виявлених у них стилів лідерства й особистісних властивостей (темпераменту, характеру, здібностей, спрямованості, самосвідомості, саморегуляції), а також психологічного портрета осіб із демократичним та авторитарним стилем лідерства.

Ключові слова: лідерство; стиль лідерства; особистісні властивості; темперамент; характер; здібності; спрямованість; самосвідомість; саморегуляція; психологічний портрет.

Інноваційні процеси в Україні, що пов'язані з оновленням суспільного життя, стабілізацією соціально-економічної ситуації, модернізацією освіти, висувають нові вимоги до професійної підготовки молодих спеціалістів. Потрібні сучасні гуманістично орієнтовані молоді лідери, здатні до продуктивного співробітництва, продукування неординарних ідей, готові до прийняття рішень і несення відповідальності за себе, колектив, діяльність. Отож, більшість майбутніх професій студентів, зокрема психологів, зобов'язують виявляти та розвивати у молоді лідерські якості. Розв'язання цього завдання має відбуватися з урахуванням психологічних знань з проблеми.

Проблема лідерства знайшла своє відображення у працях значної низки дослідників, однак слід зауважити, що до теперішнього часу не лише не існує однозначного визначення поняття «лідерство», а відрізняються й уявлення про природу та

сутність цього феномену. На сьогодні відомі характеристики, властиві лідерам, проте відсутня емпірично обґрунтована інформація щодо факторів, які впливають на схильність людини до певного стилю лідерства. Проведене нами теоретико-емпіричне дослідження, результати якого наводяться у статті, присвячене вивченню психологічних особливостей студентів з різним стилем лідерства.

На теоретичному етапі дослідження було з'ясовано суть лідерства та його стилів, вивчено стан розробленості проблеми у психології, розглянуто особистісні властивості як можливі чинники становлення стильових особливостей лідерства. Наведемо основні результати цього етапу дослідження.

Вивченню проблеми лідерства присвячені роботи таких вчених, як Г.М. Андрєєва, Д. Гоулман, Є.Ю. Грудзинська, Н.М. Дятленко, Ю.М. Ємельянов, Н.С. Жеребова, К. Левін, І.Г. Лукманова, Д. МакГрегор, М. Мескон, А.Н. Немчин, Д.В. Ольшанський, А.В. Петровський та ін. Більшість визначень лідерства відображає його три компонента: мета, вплив, група. Відповідно, лідер – це особа, яка впливає на інших людей, причому люди розглядаються як члени групи, послідовники. Таким чином, під лідерством розуміється процес впливу на інших членів групи заради досягнення поставлених цілей [1]. Лідерство – здатність окремої особистості спонукати інших діяти, «запалювати», надихати на певну активність і діяльність. Є.М. Вежновець вважає, що лідерство виступає як один з базових механізмів диференціації соціальної діяльності та передбачає досягнення певною особою або частиною групи особливого положення відносно решти членів [2]. Феномен лідерства відноситься до динамічних процесів малої групи. Групова структура являє собою ієрархію престижу та статусу її членів, вершину якої, на думку А.В. Петровського та М.Г. Ярошевського, займає лідер [3].

Для визначення соціально-психологічної сутності лідерства О.В. Євтіхов, спираючись на праці М.І. Ільїна, І.Г. Лукманової, А.Н. Немчина, Б.Д. Паригіна та ін., пропонує виділити загальні характеристики цього феномену: 1. Лідер повинен мати послідовників. 2. Лідерство – це сфера взаємодії. 3. Лідерство базується на авторитеті. 4. Лідерство складається з

подій (актів) лідерства. 5. Лідерство засноване на неформальному впливові лідера. 6. Лідерство – когнітивний конструкт [4].

По суті, лідер, за А.В. Петровським та М.Г. Ярошевським, – це найбільш референтна для групи особа щодо спільної діяльності, загальний для групи середній член міжособистісних відносин, що впливає на її ефективність [3]. Лідером є член групи, за яким решта членів групи визнає право приймати відповідальні рішення в значущих для них ситуаціях, які стосуються їх інтересів і визначають напрямок і характер діяльності всієї групи; це найавторитетніша особистість, яка відіграє центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємовідносин у групі. Лідер здійснює найбільший психологічний вплив на групу загалом і окремих її членів, коли виступає в ролі координатора, організатора групових справ.

У психології виділяють різні класифікації лідерів: 1) за змістом діяльності – лідер-натхненник і лідер-виконавець; 2) за характером діяльності – лідер універсальний і лідер ситуативний; 3) за спрямованістю діяльності – емоційний і діловий лідер. На думку Ю.М. Ємельянова, серед лідерів, враховуючи виконання функцій, виокремлюються: адміністратор, планувальник, політик, експерт, представник групи, регулятор відносин всередині групи, джерело заохочень і покарань, зразок, символ групи, фактор, який відміння індивідуальну відповідальність, провідник світогляду, «батько» та ін. Функції лідерів мають неоднакове значення для різних типів груп, тому складно виділити серед них головні та другорядні; їх значення коливається залежно від внутрішніх та зовнішніх факторів [2]. У структурі лідерських якостей лідерів можна виділити чотири групи: індивідуально-особистісні – комплекс особистісних і професійних якостей; соціально-психологічні – якості, які проявляються у відносинах з людьми; організаційно-управлінські – якості, необхідні в контексті організаційних взаємовідносин з підлеглими; перцептивно-лідерські – якості, які приписує лідеру група.

У психологічній літературі виділяється низка концепцій лідерства, в основу яких покладається теорія рис лідера, поведінковий та ситуаційний підхід. Відповідно до теорії рис, лідери є носіями певних якостей та умінь, що мають вроджений характер і виявляються незалежно від особливостей ситуації або

групи [3]. Відповідно до поведінкового підходу, вирішальною є манера поведінки відносно підлеглих [5]; відповідно до ситуаційного – ефективність лідерства може визначатися додатковими факторами (потреби й особисті якості підлеглих, характер завдання, вимоги та впливи середовища, наявна у лідера інформація). Виокремлюється й синтетична (або комплексна) теорія, у якій акцент робиться на взаємозв'язках основних складових процесу організації міжособистісних стосунків: лідерах, послідовниках і ситуаціях, у яких реалізується лідерство [1; 3; 5].

Лідер групи використовує певну низку прийомів впливу на групу. Типова для лідера система таких прийомів визначається як стиль лідерства [6]. Найбільш поширену типологію стилів лідерства запропоновано К. Левінім. Він виокремив такі стилі, як: 1) авторитарний (директивний), якому притаманні жорсткі способи управління, відхилення будь-чєї ініціативи та обговорення рішень, які приймаються; 2) демократичний (колегіальний), який характеризується колегіальністю, схваленням ініціативи інших; 3) ліберальний (анархічний), що характеризується відмовою від управління, ухиленням від керівництва. Характеристику стилів лідерства, надану Є.Ю. Грудзинською, наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст стилів лідерства

	Авторитарний стиль	Демократичний стиль	Ліберальний стиль
Природа стилю	Зосередження влади та відповідальності в руках лідера	Делегування повноважень з утриманням ключових позицій у лідера	Зняття лідером з себе відповідальності та відмова від влади на користь групи
	Прерогатива у встановленні цілей і виборі засобів	Прийняття рішень розділене по рівнях на основі участі	Надання можливості самоуправління в бажаному для групи режимі
Сильні сторони	Увага терміновості та порядку, можливість передбачення результату	Комунікація здійснюється активно в двох напрямках	Дозволяє розпочати справу без втручання лідера
Слабкі сторони	Існує тенденція до стримування індивідуальної ініціативи	Демократичний стиль вимагає багато часу	Група може втратити швидкість і напрямок руху без лідерського втручання

На думку Г.М. Андрєєвої [7], кожний стиль лідерства має дві характеристики – формальну, до якої відносяться прийоми та способи впливу, та змістовну, яка визначає рішення, що пропонуються групі (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика стилів лідерства

Стиль лідерства	Характеристика стилю лідерства	
	формальна	змістовна
Авторитарний стиль	Ділові, короткі розпорядження; заборони без поблажливості, з погрозами; чітке мовлення, неприємний тон; похвала й осуд суб'єктивні; емоції ігноруються; позиція лідера – поза групою.	Справи в групі плануються заздалегідь у повному обсязі; визначаються лише безпосередні цілі, подальші - невідомі; слово лідера - вирішальне.
Демократичний стиль	Інструкції у формі пропозицій; товариський тон; похвала й осуд з порадами; розпорядження та заборони з дискусіями; позиція лідера – всередині групи.	Заходи плануються не заздалегідь, а в групі; за реалізацію пропозицій відповідають всі; усі напрямки роботи не лише називаються, але й обговорюються.
Ліберальний стиль	Відсутність похвали, осуду; жодного співробітництва; позиція лідера – непомітно в стороні від групи.	Справи в групі йдуть самі по собі; лідер не дає вказівок; робота складається з реалізації інтересів окремих учасників групи.

Як показав аналіз літературних джерел, дослідження присвячувалися також вивченню психологічних якостей лідерів. Так, у дослідженні лідерства у контексті теорії діяльнісного опосередкування (М. Фролова та ін.) зіставлялися характеристики тренерів команд високого та низького рівня сформованості («ефективні» та «неефективні» тренери) [3]. При цьому у якості змінних виступали індивідуальний стиль діяльності, індивідуально-психологічні якості особистості тренера, а також рівень розвитку групи, представлений у характеристиці «ефективного» або «неефективного» тренера. Виявилось, що відмінності між ними за індивідуально-психологічними якостями є статистично незначущими. Лідери команд оцінювалися підлеглими однаково за такими показниками, як владність, уразливість, скромність, добродушність, поступливість і т.д. Таким чином, дослідженням доведено, що для лідера високорозвиненого колективу можливе будь-яке поєднання особистісних якостей.

Маючи завдання виділити загальні риси лідера, дослідники «теорії рис» вивчали групи дошкільнят, хлопчиків у таборі, студентів, військовослужбовців, дискусійні, психотерапевтичні групи і т.д. Цілком очевидно, як зазначає А.В. Петровський, що діяльність у кожній з таких груп висувала свої специфічні вимоги до лідера, стимулювала прояв відповідних особистісних рис. Змішавши всілякі типи групової діяльності, представлені до того ж в групах різного (за ознакою діяльнісного опосередкування) рівня розвитку, прихильники «теорії рис» не змогли виділити інваріантні риси «лідера взагалі» [3].

Вивчення стилів лідерства беруть свій початок з експериментів К. Левіна та його учнів, що проводилися за участю дітей [7]. Учасників поділили на групи, в яких лідер грав різні ролі відповідно до стилів лідерства [8]. Дослідники зробили висновки, що авторитарний стиль керівництва був причиною підвищення агресії і жорстоких жартів. Збільшення агресії відзначалося і при переході від авторитарного до ліберального стилю. Але всі групи надали перевагу демократичному стилю. Перехід від авторитарного стилю до демократичного займає більше часу, ніж навпаки – від демократичного до авторитарного. Саме на підставі цього дослідження К. Левін, як згадує його учень і колега Марроу, сказав: «автократія притаманна людині, а демократії треба вчитися».

Дослідження К. Левіна полягало у виявленні зв'язку стилю керівництва з ефективним лідерством. Вчений виявив, що авторитарне керівництво забезпечувало виконання більшого обсягу роботи, ніж демократичне. Однак на іншій часті терезів, на думку М. Мескона, були низька мотивація, менша оригінальність і дружелюбність в групах, відсутність групового мислення, велика агресивність, тривога й одночасно – більш залежна та покірنا поведінка. У порівнянні з демократичним, при ліберальному стилі обсяг роботи зменшується, якість роботи знижується, з'являється більше гри. Опитування ж показало, що найбільш привабливим для підлеглих є демократичний лідер. Однак пізніші дослідження, як відмічають М. Мескон та Ф. Хедоурі, не повністю підтвердили висновки, що автократичний стиль забезпечує більш високу продуктивність, але більш низький ступінь задоволеності, ніж демократичний [5].

Така неоднозначність результатів досліджень, проведених у галузі психології, педагогіки та менеджменту, показує доцільність подальшого вивчення проблеми лідерства та його стилів, зокрема питання обумовленості стилів особистісними властивостями. Такими властивостями нами розглядалися, відповідно до структури особистості за А.Г. Ковальовим, темперамент, характер, здібності, спрямованість, самосвідомість. Особливе місце серед особистісних властивостей, враховуючи детермінацію та ознаки особистісного становлення, відводилося саморегуляції людини.

Поняття саморегуляції (психічної) визначається як система психічного самовпливу особистості з метою свідомого управління власними психічними станами відповідно до вимог ситуації та доцільності. Саморегуляція розглядається відмінною характеристикою та метою психічного на різних рівнях відображення (сенсорно-перцептивному, уявлення, мовленнєво-мисленнєвому, свідомості) (Б.Ф. Ломов); саморегуляція є найважливішою характеристикою й особистості. Незважаючи на розмаїття проявів та рівнів, в саморегуляції визначається етапи (або рівні) становлення саморегуляції на шляху формування особистості, в якій відбувається гармонізація внутрішнього світу: 1) базальна емоційна саморегуляція; 2) вольова саморегуляція; 3) смислова, ціннісна саморегуляція. У літературних джерелах відмічається, що емоційно-вольова саморегуляція забезпечує стресостійкість, зняття емоційної напруги, позбавлення чи послаблення негативних емоцій, вироблення позитивних установок, мобілізацію організму для виживання в екстремальних умовах життєдіяльності тощо. У власне вольовій саморегуляції, яка є важливою її складовою у процесі досягнення поставленої мети за умов виникнення зовнішніх чи внутрішніх перешкод, слід відмітити необхідність здійснення дій-виконання та дій-затримок. Смислова ж, ціннісна регуляція – це власне вершина в особистісній саморегуляції. Однак лише в єдності її проявів та рівнів особистісна саморегуляція є базальною характеристикою особистості як саморегульованої системи психічних властивостей, яка може «дати собі раду», бути здатною до саморозвитку та самовдосконалення, до ефективної життєдіяльності, самореалізації, особистісної зрілості [9].

Ми виходили з того, що у причинно-наслідковому зв'язку властивості особистості розглядаються як причина, а поведінка – наслідок, що свідчить про можливість зв'язку схильності до того чи іншого стилю лідерства з певними особистісними якостями та можливість таким чином визначення психологічних чинників стилів лідерства. При цьому враховувалась думка В.О. Голоचेка про неоднорідність будь-якого з «класичних» стилів, що обумовлено відмінностями в особистісних властивостях [10].

На емпіричному етапі дослідження нами ставилась мета виявити наявність та характер зв'язку між стилями лідерства та особистісними властивостям, що уможливило б визначити психологічні особливості студентів з різним стилем лідерства. Вивченню підлягали тип темпераменту, тип акцентуації характеру, тип мислення (що є вершинним психічним процесом серед тих, які визначають рівень інтелекту як загальних здібностей), тип спрямованості, самосвідомості, здатність до саморегуляції, які розглядалися можливими детермінантами становлення стилю лідерства. Для вивчення зазначених психологічних явищ використовувались стандартизовані психологічні методики, а саме: методика «Схильність до певного стилю керівництва» Є.П. Ільїна, методика «Визначення переважаючого типу темпераменту» В.С. Івашкіна, опитувальник Х. Смішека «Діагностика типів акцентуації рис характеру та темпераменту за К. Леонгардом», опитувальник для визначення типів мислення та рівня креативності Г.С. Нікіфорова, методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса, тест-опитувальник ставлення до себе В.В. Століна та С.Р. Пантелєєва (для вивчення самосвідомості), опитувальник для виявлення вираженості самоконтролю в емоційній сфері, діяльності, поведінці Г.С. Нікіфорова, В.К. Васильєва, С.В. Фірсової. Досліджуваними були 47 студентів ННПП НАВС, які навчаються за напрямом «Психологія».

На основі результатів проведеного емпіричного дослідження було побудовано таблиці співставлення даних щодо стилів лідерства та особистісних властивостей студентів. Зважаючи на те, що кожне з досліджуваних явищ складається більше ніж з двох груп, для виявлення ступеня взаємозв'язку

між ними використовувалися коефіцієнти взаємної зв'язаності Чупрова і Пірсона.

Дані співставлення стилів лідерства та типів темпераменту студентів представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Дані про стиль лідерства та тип темпераменту студентів

Стиль лідерства	Тип темпераменту						
	Холеричний	Сангвінічний	Флегматичний	Холерично-сангвінічний	Сангвінічно-флегматичний	Холерично-меланхолічний	Змішаний
Авторитарний	50%						50%
Демократичний				38%	25%		38%
Авторитарно-демократичний	25%	17%	8%		8%	8%	33%
Змішаний	50%		50%				

Аналіз табличних даних дозволив виявити наявність певного зв'язку між стилем лідерства та типом темпераменту. Зокрема, дані показують, що особи, які мають авторитарний стиль лідерства, характеризуються змішаним та холеричним типом темпераменту. Тобто, ці особи мають багаті поведінкові прояви з більшою схильністю пристрасно віддаватися справі, запальністю, нетерплячістю та можливою агресивністю. Ті, що використовують змішаний стиль, тобто змінюють манеру поведінки з групою залежно від ситуацій та обстановки, характеризуються холеричним та флегматичним типом темпераменту, загальними рисами яких є швидкість, поривчастість, різкість, активність, енергійність, невірноваженість та повільність, незворушність, низька активність, спокійність.

Особи ж з демократичним та авторитарно-демократичним стилем лідерства характеризуються переважно (але на меншому рівні зв'язку) змішаними типами темпераменту. Коефіцієнт взаємної зв'язаності Чупрова ($K=0,4426$) вказує на наявність зв'язку між типами темпераменту та стилями лідерства на середньому рівні.

Співставлення даних щодо стилів лідерства студентів та типів акцентуації характеру, як можливого фактору їх формування, представлено у таблиці 4.

Таблиця 4

Дані про стиль лідерства та тип акцентуації характеру студентів

Стиль лідерства	Акцентуації характеру									
	Гіпертимна	Застраююча	Емотивна	Тривожна	Циклотимічна	Демонстративна	Неврівноважена	Дистимічна	Екзальтована	Не мають акцентуації
Авторитарний					33%		33%		33%	
Демократичний	20%		10%		10%	10%			10%	40%
Авторитарно-демократичний	26%		11%	5%	16%	16%	5%	5%	5%	11%
Змішаний		25%	25%		25%					25%

Табличні дані свідчать, що у студентів з авторитарним стилем виявлено наявність циклотимічного, неврівноваженого та екзальтованого типів акцентуації. Тобто, цим особам можуть бути властиві періодичні зміни настрою та манери спілкування, дратівливість, схильність до конфліктів і суперечок. Студенти з демократичним стилем лідерства чи не мають акцентуацій, чи мають гіпертимну акцентуацію, загальними рисами якої є

надзвичайна контактність, енергійність, оптимізм і недостатньо серйозне ставлення до обов'язків. В осіб з авторитарно-демократичним стилем також наявна гіпертимна акцентуація. Найбільше типів акцентуацій (застрягаюча, емотивна, циклотимічна) мають студенти зі змішаним стилем лідерства. Зв'язок гіпертимної акцентуації характеру зі схильністю до демократичного стилю лідерства можна пояснити тим, що вимоги жорсткої дисципліни, самотність, характерні для авторитарного стилю лідерства, є потенційно конфліктогенними ситуаціями для осіб з гіпертимною акцентуацією, тому вони обирають інший стиль – демократичний. Коефіцієнт взаємної зв'язаності Чупрова ($K=0,3738$) вказує на середній рівень зв'язку між акцентуаціями характеру та стилями лідерства.

Дані співставлення стилю лідерства та здібностей (типу мислення) у студентів представлено в таблиці 5.

Таблиця 5

**Дані про стиль лідерства та здібності
(тип мислення) студентів**

Тип мислення, рівень		Стиль лідерства			
		Авторитарний	Демократичний	Авторитарно-демократичний	Змішаний
Предметне	високий	13%	6%	13%	
	середній	13%	12%	6%	13%
	низький		6%	6%	13%
Символічне	високий		9%	4%	
	середній	25%	6%	13%	
	низький		9%	8%	25%
Знакове	високий		19%	15%	13%
	середній	13%	3%	6%	13%
	низький	13%	3%	4%	
Образне	високий	13%	9%	17%	25%
	середній	13%	9%	8%	
	низький		6%		

Співставлення даних щодо стилів лідерства та типів мислення, що лежить в основі здібностей, свідчить про те, що для досліджуваних студентів, яким притаманний авторитарний стиль, характерним (хоч і незначною мірою) є предметне, образне та символічне мислення; знакове вони використовують найменшою мірою. Водночас для студентів з іншими стилями лідерства (демократичним, авторитарно-демократичним, змішаним) більш характерним є знакове та образне мислення, тобто більшість з них мають гуманітарний та художній склад розуму. Коефіцієнт взаємної зв'язаності Пірсона ($C=0,1821$) свідчить про низький рівень залежності між типами мислення та стилями лідерства.

Співставлення даних щодо стилів лідерства студентів та спрямованості, як можливого фактору їх формування, представлено у таблиці 6.

Таблиця 6

Дані про стиль лідерства та вид спрямованості студентів

Стиль лідерства	Спрямованість		
	На себе	На спілкування	На справу
Авторитарний		50%	50%
Демократичний	13%	25%	63%
Авторитарно-демократичний	33%	17%	50%
Змішаний			100%

Табличні дані показують наявність зв'язку між стилем лідерства та видом спрямованості студентів. Виявлено, що особи з усіма стилями лідерства спрямовані на справу (щонайбільше – особи зі змішаним стилем). Спрямованість на спілкування виявлена у студентів з авторитарним і демократичним стилям, а на себе – лише в осіб з авторитарно-демократичним стилем лідерства. Коефіцієнт взаємної зв'язаності Чупрова ($K=0,2668$) вказує на низький рівень зв'язку між видами спрямованості та стилями лідерства.

Дані про співставлення стилю лідерства та видів самосвідомості студентів представлені в таблиці 7.

Таблиця 7

Дані про стиль лідерства та тип самосвідомості студентів

Стиль лідерства	Ставлення до себе							
	Самоповага		Ауто-симпатія		Очікуване ставлення інших		Самоінтерес	
	виражена	яскраво виражена	виражена	яскраво виражена	виражена	яскраво виражена	виражена	яскраво виражена
Авторитарний		33%		33%				33%
Демократичний	13%	17%	13%	13%	13%	9%	9%	13%
Авторитарно-демократичний	10%	15%	15%	5%	20%	8%	3%	25%
Змішаний		20%		40%		20%		20%

Як показують дані таблиці, у представників авторитарного стилю лідерства, на відміну від інших, така ознака самосвідомості, як очікуване ставлення інших, не виражена взагалі, але достатньо представлена самоповага, ауто-симпатія та самоінтерес. Виходячи з цього, можна зробити припущення, що особи, у яких очікуване ставлення інших не виражене, будуть схильні до самостійного прийняття рішень з мінімальною увагою до думки оточуючих, що є характерним саме для авторитарного стилю лідерства, який у них і виявлятиметься. Особи ж зі змішаним стилем лідерства виразно характеризуються наявністю усіх типів ставлення до себе. У студентів, для яких

характерними є авторитарно-демократичний і демократичний стилі, усі типи самосвідомості розподілені досить рівномірно, хоч і на невисокому рівні. Коефіцієнт взаємної зв'язаності Пірсона

($C=0,1874$) свідчить про низький рівень залежності між типами самосвідомості та стилями лідерства.

Дані співставлення стилів лідерства та саморегуляції студентів представлені в таблиці 8.

Таблиця 8

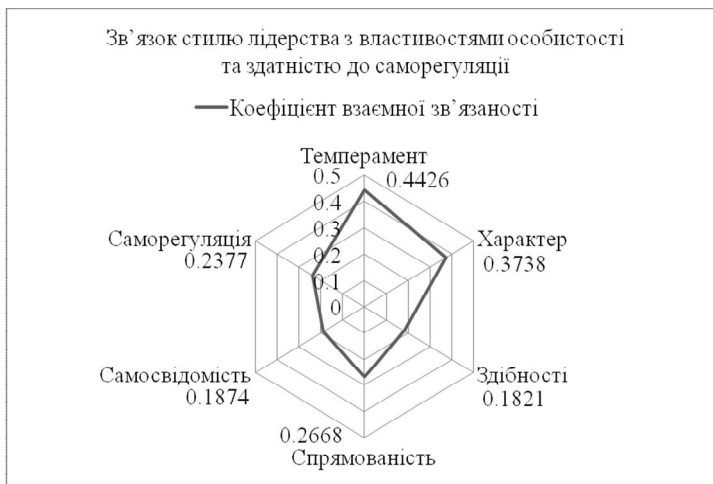
Дані про стиль лідерства та саморегуляцією студентів

Стиль лідерства	Саморегуляція		
	Емоційний самоконтроль	Самоконтроль в діяльності	Соціальний самоконтроль
Авторитарний		60%	40%
Демократичний		50%	50%
Авторитарно-демократичний	25%	50%	25%
Змішаний	25%	25%	50%

Аналіз табличних даних дозволив виявити наявність зв'язку між стилем лідерства та саморегуляцією. Зокрема, дані показують, що особи, які мають авторитарний та демократичний стилі лідерства, характеризуються найбільш вираженим самоконтролем в діяльності та соціальним самоконтролем. Серед представників авторитарно-демократичного стилю для більшості найхарактернішим є самоконтроль в діяльності, а на меншому рівні зв'язку – емоційний та соціальний самоконтроль. Студенти, що використовують змішаний стиль лідерства, характеризуються найбільшою здатністю до соціального самоконтролю й меншою мірою – до емоційного самоконтролю та самоконтролю в діяльності. Коефіцієнт взаємної зв'язаності Чупрова ($K=0,2377$) говорить про низький рівень зв'язку між особливостями саморегуляції та стилями лідерства.

Отже, отримані коефіцієнти взаємної зв'язаності Чупрова і Пірсона свідчать про наявність певного зв'язку між стилем лідерства та психологічними властивостями особистості студентів. Графічно даних взаємозв'язок між досліджуваними явищами показує побудована на основі отриманих даних діаграма (рис. 1).

Зокрема, виявлено середній рівень зв'язку між стилем лідерства та темпераментом і характером та низький рівень зв'язку між стилем лідерства та рештою властивостей особистості (а саме здібностями, спрямованістю, самосвідомістю, саморегуляцією), що вказує на наявність тенденції. Таким чином, особи з різним стилем лідерства мають певні психологічні особливості, які є найбільш стійкими та постійно проявляються, забезпечують певний рівень поведінки та діяльності, типовий для особи, тому можуть обумовлювати й схильність студентів до того чи іншого стилю лідерства, і навпаки.

Рис. 1. Дані про коефіцієнти взаємної зв'язаності стилів лідерства студентів з їх властивостями особистості

Отримані дані стали підставою для визначення психологічного профілю осіб з різним стилем лідерства, зокрема з авторитарним та демократичним. Авторитарний стиль лідерства характеризується наявністю таких властивостей особистості, як: змішаний та холеричний тип темпераменту, циклотимічний, неврівноважений та екзальтований типи акцентуації характеру, розвинене предметне, образне та символічне мислення, спрямованість на справу та на спілкування, відсутність очікуваного ставлення інших і виражена самоповага, аутосимпатія та самоінтерес, виражений

самоконтроль в діяльності та соціальний самоконтроль. Демократичний стиль характеризується змішаними типами темпераменту, відсутністю виражених акцентуацій характеру чи наявністю гіпертимної, розвиненим знаковим мисленням, спрямованістю на справу та на спілкування, рівномірним розподілом усіх типів самосвідомості (самоствалення), вираженим самоконтролем в діяльності та соціальним самоконтролем.

Виявлене стало підставою для висновку про можливість становлення у студентів певних стилів лідерства на основі розвитку чи формування відповідних особистісних властивостей, і навпаки: використання особою у життєдіяльності соціальної групи адекватних до ситуації стилів сприятиме розвитку у лідерів визначених якостей. Тому отримані результати дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення.

Список використаних джерел

1. Грудзинская Е. Ю. Эффективное лидерство в управлении человеческими ресурсами с использованием информационных технологий : учебно-методический материал по программе повышения квалификации «Информационные технологии в управлении учебным и научным процессом» / Е. Ю. Грудзинская. – Н. Новгород, 2006. – 78 с.
2. Психология лидерства : хрестоматия / сост. К. В. Сельченко. – Минск : Харвест, 2004. – 368 с.
3. Петровский А. В. Основы теоретической психологии / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 525 с.
4. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика / О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2007. – 238 с.
5. Мескон М. Основы менеджмента / Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. ; под ред. Л. Ивенко ; [пер. с англ.]. – М. : ДЕЛО, 2004. – 800 с.
6. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
7. Андреева Г. М. Социальная психология : [учеб. для вузов] / Г. М. Андреева. – М. : МГУ, 2003. – 364 с.

8. Петровский А. В. Социальная психология коллектива : [учеб. пособие] / А. В. Петровский, В. В. Шпалинский. – М. : Просвещение, 1978. – 175 с.

9. Хохліна О. П. Саморегуляція як показник особистісного зростання учнів спеціальних освітніх закладів / О. П. Хохліна, І. В. Хохліна // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2013. – Вип. 4. – С. 226–231.

10. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с.